

УКРАЇНА В 1964-1985 рр.

Соціально-економічний розвиток

- Із усуненням 1964 р. від влади М. Хрущова настала «ера» Л. Брежнєва. Хрущовські реформи було згорнуто. 3 вересня 1965 р. децентралізовану систему управління (раднаргоспи) змінила випробувана — централізована. Загальносоюзним міністерствам знову була підпорядкована переважна більшість підприємств. Таким чином, корінних змін не планувалося. У промисловості планувалося посилення економічного стимулювання виробництва, розширення сфери госпрозрахункових відносин, створення ефективної системи стимулювання, скорочення кількості диктованих згори показників

- Спочатку такі заходи дали певні наслідки. Результати восьмої п'ятирічки (**1965— 1970**) підбадьорювали. Її підсумки були найкращими за останні 35 років. Дві третини промислової продукції було одержано завдяки підвищенню продуктивності праці. Однак це був тимчасовий успіх. Акцент дедалі більше робився на безоглядній експлуатації сировинних запасів, зокрема нафти і газу, на досягненні миттєвого успіху будь-якими методами. Країна продовжувала йти традиційним для неї шляхом екстенсивного розвитку
- Економіка України не мала замкнутого технологічного циклу, тобто паливо і комплектуючі завозилися з інших регіонів СРСР. ВПК поглинав більшу частину капіталів, людських ресурсів, тому економіка мінімально турбувалась про людей та задоволення їх потреб. Освіта, наука, культура, медицина фінансувались за залишковим принципом. Таким чином, соціально-економічне життя переживало період застою

Ситуація у суспільно-політичному житті

- Зростання кризових явищ в економічній сфері доповнювалось політично-ідеологічною кризою радянського ладу, яка невпинно зростала у **1970—1980-ті рр.** Ідеологічним орієнтиром партійно-державного керівництва СРСР та УРСР була програма КПРС, ухвалена **1961 р.** Основним положенням програми була побудова в СРСР до **1980 р.** комунізму, що передбачав повне забезпечення матеріальних і духовних потреб радянських людей. У **1970-ті рр.** стало ясно, що комунізм побудувати найближчим часом неможливо. Тоді партійне керівництво висунуло тезу про те, що в країні побудований так званий «**розвинутий соціалізм**», який на теперішній момент є найбільш досконалою формою суспільно-політичного ладу і передує комуністичному устроєві. Але при цьому наголошувалось, що «розвинутий соціалізм» є історично тривалим етапом суспільно-політичного устрою. У суспільстві формувалася ідея про те, що питання задоволення потреб людини майже вирішено, успішно розвиваються економіка, наука, освіта, культура, і повністю відсутні соціальні проблеми

- Після ухвалення нової **Конституції СРСР 1977 р.** та нової Конституції УРСР : **1978 р.** в конституційну практику були внесені статті, за якими компартія проголошувалась «керівною і спрямовуючою силою суспільства, ядром його політичної системи». Таким чином, була закріплена компартійна монополія на владу в країні

- Ліквідація раднаргоспів і перехід до централізовано-галузевого управління звужили повноваження республіки та її керівництва. Проти цього був перший секретар ЦК КПУ **Петро Шелест**, хоча на словах він погоджувався з централізаторською політикою Москви. Однак він неодноразово виявляв твердість у відстоюванні інтересів республіки в конкретних сферах — в економічній, мовній і культурній

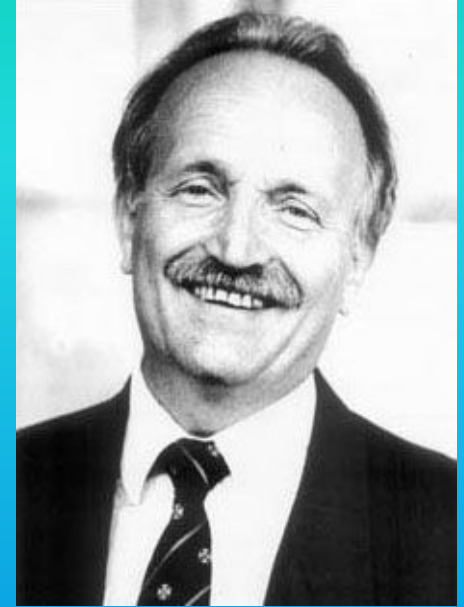
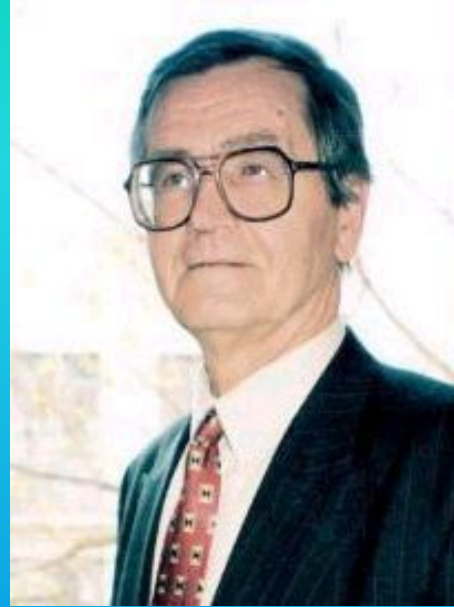

- Невдоволення П. Шелестом у центрі зростало. **1972 р.** на травневому пленумі ЦК КПУ Шелест був усунений зі своєї посади з формальним переведенням його заступником голови Ради міністрів СРСР. Новим керівником КПУ став **Володимир Щербицький**, що був висуванцем Л. Брежньєва. Він, як і Брежньєв, належав до так званого дніпропетровського клану партійно-державної еліти, що домінувала в СРСР у **1970—1980-ті рр.** Підбираючи кадри, Щербицький виходив з найнадійнішого у партійних колах критерію — особистої відданості і старанно копіював те, що відбувалось у Москві. Внаслідок цього на керівних посадах у Києві швидко з'явилося 20 дніпропетровців, безмежно відданих своєму «благодійникові». Поступово в Києві склалося дніпропетровське земляцтво, члени якого висували на високі посади одне одного та своїх наближених осіб

Опозиційний рух (дисиденти)

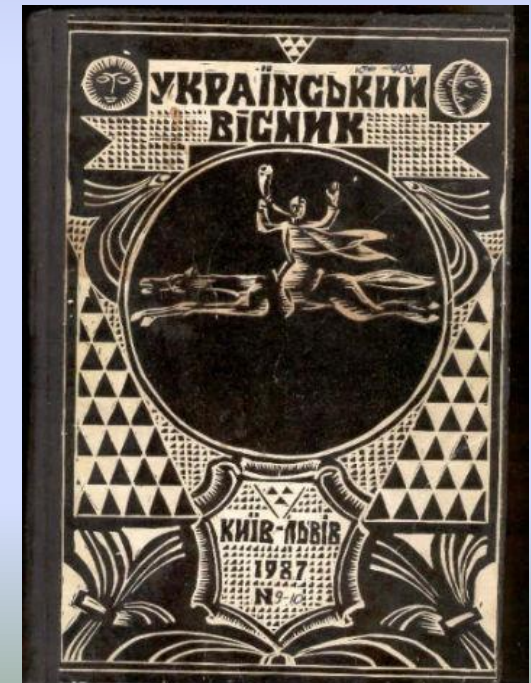
- Національно-визвольний рух активізувався у другій половині **1960-х рр.**, коли у відповідь на утиски офіційних властей почали прилюдно звучати протести проти порушення прав громадян. Усім інакомислячим інкримінувалась антирадянська націоналістична агітація. **1965 р.** за вільнодумство було заарештовано 20 осіб, серед яких були брати М. і Б. Горині, О. Заливаха та ін. Проти цього необґрунтованого акту виступили **І. Дзюба, В. Стус, В. Чорновіл, І. Драч, М. Стельмах** та інші представники свідомої української інтелігенції. Багато з них також підпали під репресії та звільнення з роботи. На початку **1970-х рр.**

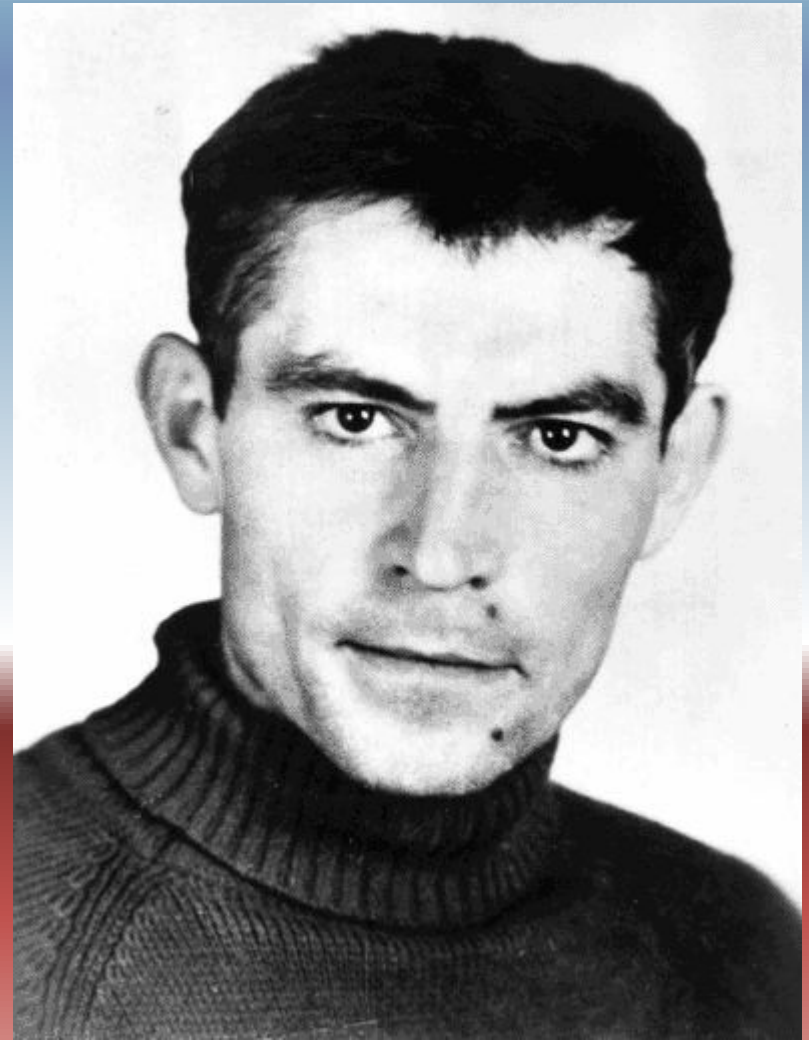
Іван Драч
(нар. 1936 р.)

- У 1970—1972 рр. почав видаватися журнал «**Український вісник**», заснований В. Чорноволом. У ньому друкувалася інформація про порушення свободи слова, прав особи та нації, гарантованих Конституцією, про судові та позасудові репресії в Україні, про різні акції протесту.
1976 р. М. Руденко створив у Києві групу сприяння виконанню Гельсінських угод **1975 р.** — **Українську Гельсінську спілку (УГС)**, першу організовану структуру в українському національно-визвольному русі. До цієї групи входили Л. Лук'яненко, І. Кандиба, М. Матусевич — всього 36 осіб

- УГС займалася збиранням матеріалів про виконання Гельсінських угод, виступала на захист політичних в'язнів, підтримувала зв'язок із відомим російським правозахисником А. Сахаровим, допомагала колишнім репресованим та сім'ям політв'язнів. Особливістю цієї групи було те, що її члени намагалися діяти легально. Однак до початку **1980-х рр.** більшість їх були заарештовані і засуджені. О. Тихий, Ю. Литвин, В. Марченко і **В. Стус** загинули в радянських таборах

- В Україні існувало також релігійне дисидентство, пов'язане із захистом прав віруючих. Особливо активно за відновлення своїх прав виступали греко-католики, формально ліквідована греко-католицька церква діяла в західноукраїнських областях підпільно. З-за кордону церквою керував кардинал **Йосип Сліпий**, що прибув до Ватикану **1963 р.** після багаторічного сибірського заслання

Розвиток культури

- У 1970-х — першій половині 1980-х рр. культура України продовжувала розвиватись в атмосфері впливу тоталітарного режиму на життя суспільства. Українська наука досягла певних успіхів. В Інституті теоретичної фізики АН УРСР діяла школа математичної фізики на чолі з **М. Боголюбовим**. Значних успіхів досягли науковці Інституту матеріалознавства АН УРСР на чолі з І. Францевичем. Але в розвитку точних наук були і нерозв'язані проблеми.

- Часто наукові відкриття та розробки не доходили до виробників, що зумовлювало технологічне відставання вітчизняної економіки.

Відсутність об'єктивних досліджень була притаманна і суспільствознавцям, особливо історикам, які більше займалися коментуванням рішень вищих партійних інстанцій і вихваленням радянського способу життя. У такому ключі, наприклад, була побудована 10-томна «Історія Української РСР». В українській літературі тих років порушувалися теми революції і Великої Вітчизняної війни. Водночас з'являлися і неординарні твори. Проміж них — романи «Собор» і «Циклон» Олеся Гончара, «Дума про тебе» М. Стельмаха, проза Ю. Мушкетика, поезії І. Драча, Б. Олійника, Д. Павличка та інших літераторів. Знайшла своїх читачів і поезія В. Стуса, В. Симоненка, Л. Костенко, критичні праці І. Дзюби, І. Світличного, Є. Сверстюка. Санкції були застосовані до О. Гончара, І. Дзюби, О. Бердника. Затягувалось видання творів Л. Костенко та інших письменників

Виникли проблеми й у розвитку мистецтва. Були суворо заборонені до постановки п'єси, які викривали недоліки існуючого ладу. Український театр дедалі більше втрачав свою національну особливість. З нього все більше витіснялась українська мова. Але все ж уславили себе академічні театри імені І. Франка в Києві, ім. Т. Шевченка у Харкові, ім. М. Заньковецької у Львові. Славу українському театру принесли **Д. Гнатюк**, А. Солов'яненко, **Б. Ступка**, А. Роговцева, В. Дольський та інші актори і співаки

- У музичному мистецтві в ті роки плідно працювали Г. Майборода, В. Губаренко, І. Шамо та ін. Але стало помітним і зменшення інтересу до національної музики.

В образотворчому мистецтві того часу занадто багато місця посідали образ Леніна, тема народу-творця. Відомими стали твори М. Божія, М. Дерегуса, В. Касіяна. Але були і художники-новатори, твори яких просто знищувались. Така доля спіткала композицію скульптурних рельєфів «Стіна пам'яті» художників А. Рибачука і В. Мельниченка на Байковій горі в Києві.

У 70-ті рр. схвалення глядачів здобули такі фільми вітчизняної кінематографії, як «**В бій ідуть тільки «старики»**» та «**Ати-бати йшли солдати...**» режисера Л. Бикова, «Тривожний місяць вересень» Л. Осики та «Вавилон-XX» І. Миколайчука

- Освіта в Україні. Впровадження у конституційному порядку обов'язкової середньої освіти для громадян негативно вплинуло на якість навчання. Були введені жорсткі критерії оцінки роботи вчителів, за їх кількісними показниками. Активно боролися із практикою залишення учнів на «другий рік» з метою збереження учнівських контингентів. Обов'язковість середньої освіти призводила до знецінення знань «приписками» в їх оцінюванні. Діяльність педагогів оцінювалась залежно від того, які оцінки він виставляє. Школи змушені були тримати учнів, які не відчували потреби вчитися. Зміни в системі освіти посилили процес русифікації. Діяла інструкція Міністерства освіти УРСР про вивчення української мови учнями за згоди батьків